

# ATATÜRK'ÜN MANİSA'YI ZİYARETLERİ

Yrd. Doç. Dr. MEVLÜT ÇELEBİ \*

## Giriş

Atatürk'ün dikkate değer özelliklerinden birisi de; Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk halkıyla olan yakın diyalogudur. Atatürk; önemli her olaydan inkılaptan önce veya sonra çıktığı yurt gezileriyle kamuoyunu aydınlatmayı prensip haline getirmiştir. Bu; halkın desteğini kazanmak olduğu kadar halkı bilgilendirmek bakımından da önemlidir.

Bu bağlamda Atatürk Manisa'da yedi kez bulunmuş, bunlardan ikisinde (29 Eylül 1922 ve 26 Ocak 1931) treni istasyonda kısa bir süre beklemiş fakat trenden inmemiştir. Beş keresinde değişik sürelerle Manisa'da kalarak incelemelerde bulunmuştur. Bunlardan ikisinde ise (10-11 Ekim 1925 ve 8-9 Nisan 1934) geceyi Manisa'da geçirmiştir. Burada, M. Kemal'in Manisa'ya ilk gelişi hakkındaki bir yanlışa dikkat çekmek istiyoruz. 10 Ekim günü Atatürk'ün Manisa'ya ilk gelişi olarak kabul edilip kutlamalar yapılmaktadır. Atatürkçü Düşünce Derneği Manisa Şubesi tarafından, bu tarih doğru kabul edilerek yayımlanan gazeteye "10 Ekim" adı verilmiştir. 10 Ekim Atatürk'ün ilk gelişi değildir. 29 Eylül 1922'de Ankara'ya giderken uğramasını bir kenara bırakacak olursak, M. Kemal Paşa Manisa'ya ilk olarak 26 Ocak 1923'de gelmiştir. Bu yanlışın düzeltilmesi, tarihe olduğu kadar Atatürk'e de saygının bir gereğidir. <sup>1</sup>

## I. Manisa'ya İlk Gelişi (26 Ocak 1923)

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923 günü, zaferden sonra sadece

\* Celâl Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa

<sup>1</sup> Atatürk'ün Manisa ve ilçelerine yaptığı geziler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: *Mevlüt Çelebi, Atatürk ve Manisa*, Celâl Bayar Üniversitesi Yüksek Öğretim Vakfı Yayını: 2, Manisa, 1997, s. 8-61.

eğitim görmekte olan ordunun durumunu görmek ve halk ile görüşmelerde bulunmak amacıyla uzun bir yurt gezisine çıkmıştır. M. Kemal Paşa'nın bu gezisinde Manisa ve ilçelerine de uğrayacağı öğrenilince hazırlıklara başlanmıştır. Manisa'dan, Mutasarrıf Aziz, Milletvekili İbrahim Süreyya ile Belediye Başkanı Bahri Beylerden oluşan bir heyet, karşılama törenine katılmak için Alaşehir'e gitmişlerdir.<sup>2</sup>

M. Kemal Paşa beraberindekiler ve yol boyunca törenlerle karşılandıktan sonra 26 Ocak 1923'de Manisa'ya gelmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa trenden inerek istasyon binasındaki kumandanlık dairesinde bir süre dinlenmiştir. Bu sırada Mutasarrıf Aziz (Akyürek) Bey, Belediye Başkanı Bahri (Saritepe) Bey, Manisa ileri gelenleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ve öğrenciler halk adına "Hoş geldiniz" demişlerdir. Mustafa Kemal Paşa ile yanındakiler ve karşılayıcılar daha sonra topluca Uzun Yol'a çıkmışlardır. Şimdiki Kız Meslek Lisesi ile Doğumevi binalarının bulunduğu boş alana gelerek cirit oyunlarını seyretmişlerdir.

Gazi'ye hitaben konuşan belediye başkanı, "Manisalı'lar teşrifiniz üzerine bayram yapıyorlar" diyerek şunları söylemiştir. "*Çünkü bugün millet ve memleketimizi esaretten kurtaran Büyük Millet Meclisimizin reisini ve Gazi Paşa kumandanını selamlamakla bahtiyardır. Zât-ı devletlerinin şimdiye kadar muvaffak oldukları müzaheret-i sübhâniyye bu devlet ve millete hayat ve istiklâlini kazandırmıştır. Şehir nâmına zât-ı devletlerine hoş geldiniz der ve Allah'tan sizi millete bağışlamasını tazarru eyleriz.*"<sup>3</sup>

Mustafa Kemal Paşa da şu cevabı vermiştir: "*Muhterem Beyefendi ve Muhterem Ahali!*

*Livanız dairesine girdiğim dakikadan buraya gelinceye kadar halkın şahidi olduğum tezahürâtı beni son derece mütehassis etmiştir. Bilhassa şu dakikada gördüğüm tezahürâttan fevkalâde müteşekkirim. Bu tezahürât*

2 Hâkimiyet-i Milliye, 26 Kânun-ı sâni 1923, s. 4.

3 Hâkimiyet-i Milliye, 29 Kânun-ı sâni 1923, s. 1, Tanin, 29 Kânun-ı Sâni 1923, s. 3, İzmir Yollarında, Yayına Hazırlayan: Mehmet Önder, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1989, s. 51, Sadık Karaöz, Attürk Manisa'da, Manisa Turizm Derneği Yayını, 1983, s. 41, Manisa 1973 İl Yılı, s. 14.

beni zâhiri değil fakat manevî göz yaşlarına gark etmiştir. Bunlar beni müteessir ve mesrûr etmiştir. Bir kaç ay evvel buradan geçtiğim zaman bu ahaliyi burada görmemiştim. Buralar ateşler içinde idi. Şimdi tehülhamd o günlerin geçtiğini ve halkın biraraya geldiğini ve çalışmaya başladığını gördüm. Şundan dolayı çok bahtıyarım: Muhterem Ahali! Bütün efradımız çok çalışkandır. Feyizli araziye mâlik bulunuyorsunuz. Bu çalışkan ahâlimizin mesaisi ile az zamanda çok nâfi neticeler elde edileceğine eminim. Belediyeniz halkı nâmına söylediğiniz sözlerden çok mütehassis oldum. Bundan sonra gerek ben ve gerek rüfeka-i mesaim memleketin saadet ve selameti için var kuvvetimizle çalışacağız. Ancak mesaimizin muvaffakiyetle tetevvüci için bütün milletin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da müzaheretî elzemdir. Bizim kuvvetimiz milletin emn ve itimadıdır. Biz bu itimada mazhar olduğça bu neticeyi hep beraber iktitaf edeceğiz. Tezahürâtınızdan dolayı teşekkürât-ı mahsusamı tekrar ederim.<sup>4</sup> Paşa konuşmasını bitirdikten sonra istasyona dönmüş ve halkın alkışları arasında İzmir'e hareket etmiştir. Halk, hareket eden trenin arkasından misafirlerini "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Yaşasın Büyük Millet Meclisimiz" sesleriyle uğurlamıştır.<sup>5</sup>

## II. İkinci Geliş (10-11 Ekim 1925)

1925 yazında gittiği Kastamonu'da Türk toplumu için yeni başlık olarak şapkanın benimsendiğini gösteren M. Kemal Paşa, aynı yılın sonbaharında da bir yurt gezisine çıkmıştır. Manisahlılar, bu seyahatte M. Kemal Paşa'nın Manisa'yı da ziyaret etmesi için davet etmişlerdir.<sup>6</sup> Bu amaçla Manisa adına, Belediye Başkanı Bahri, halkı temsilen Kâni, Abbas ve milletvekilleri Reşad ve Kemal Beylerden oluşan heyet Balıkesir'e giderek Gazi ile görüşmüşlerdir. Manisa heyetine sıcak ilgi gösteren Gazi, Manisa'yı ziyaret edeceği vaadinde bulunmuştur.<sup>7</sup>

4 *Tanin*, 29 Kânun-ı sâni 1923, s. 3, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Kânun-ı sâni 1923, s. 1 *Vakit*, 28 Kânun-ı sâni 1923, s. 3, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, (A.S.D.II), (1906-1938), (4. Baskı), Ankara, 1989, s. 78, *İzmir Yollarında*, s. 51, *Karaöz*, a.g.e., s. 41-44, *Atatürk ve İzmir*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, İzmir, 1981, s. 138, *Manisa 1973 II Yılı*, s. 14-15, Mustafa Kemal Paşa'nın Sâlihli, Turgutlu ve Manisa'da yaptığı konuşmaların çok kısa özetleri için bakınız: Mehmet Önder, *Atatürk'le Adım Adım Türkiye*, Ankara, 1984, s. 254, Hakkı Avan, "Atatürk'ün Manisa'da Halkla Konuşmaları", Manisa, sayı: 12, (Kasım 1996), s. 25, *Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri*, c. II, (Derleyen: Necatî Çetinkaya), İstanbul, 1996, s. 358-359.

5 *Tanin*, 29 Kânun-ı sâni 1923, s. 3.

6 *Anadolu*, 6 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

7 *Ahenk*, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, *Anadolu*, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

M. Kemal Paşa, yol üzerindeki Akhisar'da incelemelerde bulunduktan sonra Manisa'ya hareket ederken, Manisa, Cumhurbaşkanını yeniden kucaklamaya, bağrına basmaya hazırды. Vilayet sınırından itibaren yol üzerindeki köyler ve istasyonlar süslenmişti. İstasyon ve şehir, bayraklarla, çiçeklerle donatılmış; Gazi'nin geçeceği yollara halılar döşenip taklar kurulmuştu. Anadolu Ajansı 10 Ekim 1925'de şu habere yer vermiştir. "*Manisa, Gazi Paşa hazretlerinin teşriflerine intizaren vilayet hududundan itibaren güzergâhta halk köyleri süslemektedir. Manisa cuş-u huruş içindedir. Belediye fevkalâde hazırlıklarına devam ediyor. Paşa hazretleri öğle yemeğini Akhisar'da yiyeceklerdir. Akşam Manisa'da şereflerine verilecek ziyafette bulunacaklar ve ertesi günü İzmir'i teşrif buyuracaklardır.*"<sup>8</sup>

Heyecanla beklenen tren, Gazi'yi ve beraberinde Ali Said, Fahreddin ve Ali Hikmet Paşalarla milletvekilleri olduğu halde 10 Ekim 1925 günü Manisa'ya gelmiştir. Gazi ve beraberindekileri vilayet, belediye, fırka kumanda heyeti, Türk Ocağı, Halk Fırkası temsilcileri karşıladılar. İstasyondan belediye binasına kadar yerlere serilen halılar üzerinden yürüyerek gelmişlerdir. Yol boyunca yolun iki tarafında kendisine karşı sevgi gösterilerinde bulunan halkı şapkasıyla selamlayarak ve askerlere "Merhaba", demiş halka da, "Nasılsınız? İyi misiniz?" diyerek hatırlarını sormuştur. Kendisine çiçekler ve konfetiler serpilten Paşa için kurulan birinci takım önünde kurbanlar kesilirken bir hanım öne çıkarak; "Ey Ulu Gazi! Bu yanık yurdun hanımları nâmına hoş geldiniz der, yüksek saygılarımı sunarım" demiştir.<sup>9</sup>

Yol boyunca çeşitli kuruluş ve belediyeler adına Gazi'ye buketler takdim edilmiştir. Belediye önünde Naci Paşa tarafından karşılanan Mustafa Kemal Paşa, beş dakika dinlendikten sonra heyetleri kabul ederek hepisiyle teker teker ilgilenmiştir. Daha sonra balkona çıkarak beklemekte olan halkı selamlamıştır. Gece de, Gazi şerefine 100 kişilik bir yemek verilmiştir. Yemekte Belediye Başkanı Bahri Sarıtepe aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

<sup>8</sup> Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Ahenk, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Hâkimiyet-i Mîlîye, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Vakît, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Karaöz, a.g.e., s. 71.

<sup>9</sup> Vakît, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Hâkimiyet-i Mîlîye, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Karaöz, a.g.e., s. 71.

"Ulu Gazi! Büyük Dâhi!

*Manisa'nun ebedî minnet ve şükranlarını arzeylerim. Manisa senelerce zulüm ve imhanın envanını görmüş, nihayet büsbütün yanmış iken senin emr ü kumandanla, senin büyük dehanla bir mucize gibi kurtulmuştur. Bu mucizeye Manisa daima hürmet edecektir. Manisa yeni hayata girerken hep senin emirlerini, irşâdlarını bütün dikkatiyle takip edecek, onların tamamen tatbikine çalışacaktır. Bu yeni memleket eskiliklerden, hurafelerden, köhne ve batıl itikattan ve temayülattan uzak, yeni, asrî ve medenî bir memleket olacaktır. Bir zamanlar müessesât-ı atikasının mebzuliyeti ile maruf olan Manisa bundan sonra müessesât-ı medenî ile süslenenecektir. Fakat bütün bunları mübeccel ve muhterem Gazi'sinin emr ü irşadlarına medyunuz. Bir zamanlar bize 'siz kurtulacaksınız' diye emir ve irade buyurdunuz. Derhal köhne temayülattan sıyrıldık. Asrın, medeniyetin yollarına düştük. Bizim daima rehberimiz sen olacaksın ulu Gazi! Çünkü halkımız bir defa görmüştür ki, senin çizeceğin yol hayat ve necat yoludur. İstiklâl yoludur, medeniyet yoludur, irfan yoludur. Senin emrinle istiklâle kavuşan halkımız yine senin emrinle hayat ve medeniyet yolunda yürüyecektir. Bizi bu yoldan hiçbir zaman, hiç bir vakit, hiç bir endişe çeviremeyecektir. Buna emin ol Ulu Gazi, büyük dâhi, ebedî minnet ve şükranlarımızı lütfen kabul et büyük münci!"<sup>10</sup>*

Mustafa Kemal Paşa da şu cevabî konuşmayı yapmıştır:

"Manisa'nın Muhterem Ahalisi;

*Yaptığınız bu coşkun tezahürât ve sevinçle hâsıl olan heyecanın şiddeti zail olmadan bana müsaade ediniz, sizi kemâl-i samimiyetle selamlayayım ve hakkımdaki tezahürâttan dolayı teşekkür edeyim.*

*Muhterem arkadaşlar! Sizin efkârınızı, temayülâtınızı pek veciz bir suretle ifade eden belediye reisi beyefendinin sözlerini ikiye ayıracağım: Bi-*

<sup>10</sup> Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Vakit, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, 4, Hâkimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Karaöz, a.g.e., s. 73, Bedriye Aksakal, (Derleyen), Anılarda Manisa, Manisa, 1986, s. 29, Manisa 1973 İl Yılığ, s. 15, Özeti: Avan, a.g.m., s. 28.

*rincisi şahsıma ait iltifatlarınızdır. Buna arz-ı minnet ederim. İkinci cihet ki, en mühimî, en esaslısıdır. O da sizin terakki ve teceddüd yollarında atmakta olduğunuz hatvelerin manası, medlûlüdür. Bunları da kemâl-i takdirle yadedirim. Muhterem ahali! Bu noktada mucib-i mefharetimiz olan bir ciheti arz edeyim. Görülüyor ki, bizim kalbimiz, bizim fikrimiz tamamıyla sizin hissiyat, efkâr ve âmâlinize tetabuk etmektir. (Hay hay sesleri) Bu vesile ile tekrar etmek isterim. Bütün memleket, bütün cihan bilsin ki, Türkiye halkı rüesasıyla, müdiraniyle ve rüesa, müdiranı da halkıyla beraber aynı yolun yolcusu, hemfikir insanlardır.*

*Aziz Manisalı'lar! Ben Manisa'yı yangınlar içinde harap ve türâb bir halde görmüştüm. Muhterem Manisa'lular! Ben sizi zulmetten, ateşten, esaretten henüz kurtulduğunuz bir zamanda görmüştüm. Fakat o günkü halleri itiraf ederim, hakiki teessürle telakki etmedim. Gerçi siz zulüm ve taarruzun şiddetli darbelerinden henüz kurtulmuşsunuz. Fakat ben emindim ki, bu kadar şiddetli darbeler insanların imanlarını takviye eder. İstidadı, cevheri olan bir millet öyle darbelerden mütenebbih olur. Maziye nisbeten atisini daha çok parlak yapabilir. Muhterem arkadaşlar! Felaketler insanları, akılları başında olan milletleri daima azimkâr hamlelere sevk eder ve işte siz de o hamleleri yapmaktasınız. Bugün mamuriyet itibarıyla gördüklerim bu hamlelerin çok bariz tezahürleridir. Arkadaşlar! Bugünkü teyakkuzlarınızın, azminizin çok az zamanda çok feyizli neticeler vereceğine emin olarak sizi tekrar hüürmetle selamlarım." 11*

10 Ekim gecesi Gazi'nin şerefine kalmakta olduğu vali konağında verilen yemek esnasında Manisalı gençler tarafından bir fener alayı düzenlenmiş, oyunlar oynanmıştır. M Kemal Paşa; düzenlenen fener alayını ve zeybek oyunlarını beraberindeki Kazım Özalp Paşa ile seyretmiştir. 12 Fener alayına katılanlardan sadece birisinin başında fes vardı. Cumhurbaşkanı bu çocuğu yanına çağırarak, "Bu fes nedir?" diye sormuş ve bunun üzerine genç, fesi yırtarak yere atmıştır. 13

11 Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 4, Vakit, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Hâkimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, A.S.D. II, s. 235-236, Manisa 1973 İl Yılığ, s. 15-16. Bu konuşmanın özeti, Önder, Atatürk'le..., s. 255, Aksakal, a.g.e., s. 30, Ayan, a.g.m., s. 28.

12 Vakit, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, Hâkimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, Ankara, T. İş Bankası Kültür Yay., 1975, s. 269, Karaöz a.g.e., s. 75.

13 Yanık Yurd. 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1. Bu genç Tornacı Nazir idi. Karaöz, a.g.e., s. 75.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler ertesi gün öğleden önce, otomobille yeni yapılan çarşığı ve üzüm pazarını gezmişler ve caddeleri dolduran halkın "Yaşa!" tezahüratları ve alkışları arasında trene binerek İzmir'e hareket etmişlerdir. Manisa valisi, belediye başkanı ve diğer temsilciler misafirlerini Muradiye'ye kadar uğurlamıştır. <sup>14</sup>

Mustafa Kemal Paşa incelemelerini tamamlayarak 16 Ekim 1925 günü erken saatlerde İzmir'den Konya'ya harekete etmiştir. Gazi'nin özel treni Manisa'da beş dakika kadar durmuştur. Vali, erkân, komutanlar, Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocağı temsilcileri istasyonda hazır bulunmuşlardır. Gaziyi tekrar görmek için bekleyen halk, Paşa o esnada uyumakta olduğundan görememiş ve üzgün bir şekilde istasyondan ayrılmıştır. <sup>15</sup>

### III. Üçüncü Geliş (16 Haziran 1926)

Mustafa Kemal Paşa, 16 Haziran 1926'da, Balıkesir'den İzmir'e gelirken, Manisa'da kısa bir müddet durmuştur. Mustafa Kemal Paşa Akhisar'dan ayrılarak 12.00'de Manisa'ya gelmiştir. Cumhurbaşkanının treni halkın sevgi gösterileri arasında istasyona girmiştir. Gazi'yi, Manisa milletvekillerinden Kemal, Yaşar, Saim Beylerle Belediye Başkanı Bahri Bey Soma'dan beraber gelen Vali Müştak Lütfi (Gürsan), Kâni ve Abbas Beyler, vilayet erkânı, subaylar, Türk Ocağı temsilcileri ve halk karşılamıştır. Bu arada Türk Ocağı'ndan Safure Hanım, Cumhurbaşkanına Manisalı hanımlar adına "Hoş geldiniz" demiştir. Halkın alkışları arasında hükümet konağına giderek öğle yemeğini burada şerefine verilen yüz kişilik bir ziyafetle yemiştir. Daha sonra belediye binasını ve Halk Fırkası'nı ziyaret ettikten sonra Manisa'dan ayrılarak İzmir'e hareket etmiştir. <sup>16</sup>

<sup>14</sup> **Vakit**, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3, **Önder**, **Atatürk'ün...**, s. 269.

<sup>15</sup> **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, **Vakit**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, **Yanık Yurd**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, **Yeni Gün**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, **Akşam**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, **Ahenk**, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2, **Önder**, **Atatürk'ün...** s. 269, **Önder**, **Atatürk'le...**, s. 255.

<sup>16</sup> **Anadolu**, 17 Haziran 1926, s. 1, **Hizmet**, 17 Haziran 1926, s. 1, **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Haziran 1926, s. 2, s. 1, **Karadüz**, a.g.e., s. 85-86.

### V. Dördüncü Geliş (8-9 Nisan 1934)

Menemen'de meydana gelen olaydan sonra Cumhurbaşkanı yine bir yurt gezisine çıkmıştır. Gazi'nin bu seyahatinin öğrenilmesinden sonra Manisa Valisi Fuat, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi Kamil, Jandarma Komutanı Safa Beylerle İzmir-Turgutlu demiryolu hareket başmüfettişi Süleyman, Afyon'a giderek, Gazi'ye bağlılıklarını bildirdiler.<sup>17</sup> Mustafa Kemal Paşa 26 Ocak 1931 günü sabahın erken saatlerinde Alaşehir ve Salihli'den geçerek Turgutlu'ya gelmiştir. Gazi, karşılama töreni yapılmasını istemediği halde mülkî ve askerî erkân ile halk buna rağmen istasyonda toplanmıştı.<sup>18</sup> Sabah 05.45'de Manisa'ya gelen tren Manisa istasyonunda bir kaç dakika durduktan sonra hareket etmiştir. İzmir'deki incelemelerini tamamlayan M. Kemal Paşa, dönüşte 6 Şubat 1931 gecesi Manisa istasyonunda Vali Fuat (Baturay) Sıkıyönetim Manisa Bölge Komutanı Muzaffer Paşa, Belediye Başkanı Ali Rıza Besen ve ilgililer tarafından karşılanmıştır. Vali ve sıkıyönetim komutanı özel trene binerek Soma'ya kadar Gazi'ye eşlik etmişlerdir.<sup>19</sup> Balıkesir'den İzmir'e dönerken de treni Manisa'da durmamıştır.<sup>20</sup>

28 Ocak 1933'de Gülcemal vapuru ile Mersin'den ayrılan Cumhurbaşkanı 31 Ocak günü İzmir'e gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa İzmir'deyken, Vali Fuat, Abbas, Çivici Murat (Uzman), Kamil Özemre, Rıza Kubur, Kâni (Karaosmanoğlu) ve Manisa milletvekili Dr. Saim (Uzel) Beylerden oluşan bir heyet, Paşa'yı davet etmek için İzmir'e gitmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa bu daveti kabul etmiştir.<sup>21</sup> Ne var ki, bu esnada Bursa'da ezanın tekrar Arapça okunması gündeme geldiği için, Paşa, oraya gitmiş, Manisa'ya gelememiştir.

Atatürk Ege'de yapılacak askeri manevraları ilemek üzere 7 Nisan 1934'de Ankara'dan hareket etmişti. 8 Nisan'da Salihli İstihkam Taburu'nu<sup>22</sup>

17 Yeni Asır, 27 Birinci Kanun 1931, s. 1.

18 Yeni Asır, 27 Birinci Kanun 1931, s. 1.

19 Yeni Asır, 8 Şubat 1931, s. 1, Karaöz, a.g.e., s. 94.

20 Yeni Asır, 9 Şubat 1931, s. 1.3.

21 Hizmet, 1 Şubat 1933, s. 1, Karaöz, a.g.e., s. 97.

22 Salihli'de 4 Haziran 1997 günü görüştüğümüz 1324 (1908) doğumlu Sayın Nuri Ulaş bu detay hakkında şunları anlatmıştır: "Salihli'deki istihkâm taburunu denetledi. İstasyondan taburun olduğu yere (Şimdi Kenan Evren parkı) kadar halkla beraber yürüyerek geldiler. Bizzat Atatürk askere tâlim yaptırdı. Tabur komutanı Ahmet Şefik Bey idi. Savaş tatbikatı Kuşçubaşı Eşref'in arazisinde yapılacaktı. Halk da bu tatbikatı izlemek için geldi. "Süngü tak! Yat! Hücum!" gibi emirler verdi."



ve Turgutlu Topçu Alayı'nı denetledikten sonra<sup>23</sup> Manisa'ya gelmiş ve geceyi burada geçirmiştir.<sup>24</sup> Ertesi gün İzmir'e hareket eden Mustafa Kemal Paşa Muradiye'de Manisa Piyade Alayı'nı denetlemiştir.<sup>25</sup>

1934'deki bu gelişini çağdaş bir kaynak olarak, Yeni Doğuş dergisindeki bir yazıdan özetleyerek aktarıyoruz: "... 8 Nisan sabahındayız. Gönüllerimiz bahar şenlikleriyle dalgalanırken bu güzel haberi memlekete getiren ajansı sevimli ve ilâhî bir mijde gibi önümüzde açmış okuyor ve hesaplıyoruz.

*Gazi 19.30'da Ankara'dan yola çıkmış. Ankara - İzmir 825 kilometre, saatte şu kadar kilometre üzerinden yol alsa Manisa'dan ancak akşam geçebilecektir. Ah! Akşamı Manisa'da geçirse, onun nefesini taşıyan güzel havayı koklayarak ciğerlerimizi şişirsek. Daha akşama bir yıl var; fakat bütün millet bu mesut hâdiseyi öğrenmiş analar, nineler kucaklarında yavruları ve torunları ile istasyona dökülmüşler.*

*Büyük istasyonun dışı daha öğleyin insan sağnağı ile kaynaşiyor. Bütün gönüllerde bir heyecan tatlı bir eziliş, tatlı bir sızı, tatlı bir sibirsızlanış, başlarda yükseklere doğru bir kalkış; bütün gazetelerde mesut bir ümit dalgası var. Ortalık çalkalanıyor. Halk ayaklanmış, şen sakrak bir tabiat var. Her şey gülüyor. Gülüyor çünkü "Gazi" geliyor...*

*Off... Bu akşam da olmuyor ki... Ne kadar uzun bir 8 Nisan günü. Sanki bir yıl... Sayılan dakikalar kolay geçmiyor... Şimdi Salihli'ye gelmiş, orada askerlerini gözden geçiriyor. Saat 18.30. şimdi Turgutlu'da çok sevdiği Mehmetçiklerle halleşiyor. Vatanın büyük kurtarıcısı yurdun ebedî bekçisiyle koklaşıyor. Şimdi her asker kim bilir ne tatlı görüşler geçiriyor. Saat 19'u 5 geçiyor. Turgutlu'dan tren yollandı. Onbeş dakika sonra Çobanisa'dan ayrıldı. Hepimiz heyecan kesilmişiz. En mesut dakikalardayız.*

23 Sayın Hasan Demiralpler Turgutlu'da 3 Haziran 1997'de yaptığımız görüşmede M. Kemal'in denetlemeleri hakkında şunları söylemiştir. "Turgutlu'daki 25. Topçu Alayı'nı denetledi. Toplar, şimdiki Sanat Enstitüsü'nün olduğu yerden istasyona kadar dizi idi. Paşa trenden indikten sonra kaymakam ve ileri gelenler tarafından karşılandı. Askeri birliği denetledikten sonra tekrar trene döndü."

24 *Halkın Sesi*, 10 Nisan 1934, s. 1, *Yeni Asır*, 11 Nisan 1934, s. 1, *Özel Şahingiray, Atatürk'ün Nöbet Defteri*, (1931-1938), Ankara, 1955, s. 268, *Önder, Atatürk'le...*, s. 256.

25 Karaöz, a.g.e., s. 97, Şahingiray, a.g.e., s. 268.

*Nihayet onun treni, önünde bütün karanlıkları delen iki parlak gözüyle etrafı aydınlatarak makastan girdi. Kimse soluk almıyor. Sanki en ufak bir kıpırdanışta bu ulvî manzarayı ihlâl edecekmiş gibi duruyor. Elektrik ziyaları içinde trenden boz bir gölge indi. Sanki gökten nur inmiş gibi.*

*Geliyor... Bu haber de öyle tatlı ve ahenkli bir eda vardı ki, bütün bu son 24 saatte geçen 1440 dakikanın hasretleri bir solukta eriyivermişti. Zarif, yakışıklı boyuna yaraşan bir boz renk yerli malı kostüm içinde, o ne vekarlı yürüyüştü. Tarihin seyrini değiştiren bir yürüyüş, milletin menhus talihini yenen bir varlık. İnsan boyunda, fakat başı göklere değen temiz, pak bir nâsiye. O yürürken, o yürümüyordu, sanki vatan canlanmış ona doğru gidiyorduk. O gelmiyordu, sanki ayaklarımız altında yurt toprakları yerinden oynamış bizi onun huzuruna, sıcak ve müşfik kollarına doğru götürüyordu. Hepimiz onun kudreti cazibesine tutulmuştuk. Kimse bir şey düşünemiyor ve söyleyemiyor. Yalnız onun uzanan elini yakalayabilmek saadeti. O el, o en uzak emelleri yakınlaştıran ve tahakkuk ettiren el, o karanlıkları silen, milleti yokluktan varlığa, karanlıktan ışığa götüren mübarek mutlu el. Bu mini mini ellerde ne büyük mucizeler yok ki. Manevî safhayı bir tarafa bırakın, çünkü onun tasviri beşer kudreti dahilinde değildir. Maddiyeti de çok munis ve yumuşak. O el sıkışta bitmez tükenmez bir tesir var. Elinizi mahviyetle avucunun içine alıyor. Sanki müşfik bir baba. Yıllarca hasretini çektiği yavrusunu bağrına basmak isteyen bir tehaliikle onu sıkımsak istiyor ve sonra bırakırken, sanki bırakmak istemiyormuş fakat sevindirilmek istenen başka eller varmış da, istemeye istemeye bırakıyormuş gibi, yavaş yavaş ve okyaşarak ebedî temasını muhafaza ederek ayrılıyor.*

*Ve birden o tunç sesi karanlıkları yardı. Tatlılığını hiç bir ahenkte bulamayacağımız bu "Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir" diyen kıyamet günündeki tarihi sesi bütün boşlukları dolaştı. Zabitlerin önünde durmuş onlara hitap ediyordu: "Nasılsınız arkadaşlar?" bu soruşta öyle bir istifham kudreti vardı ki, bütün gönüllerde yaşayan heyecanı bir perde daha yükseltti. "Sağolun efendim." Askerin ve milletin her sabah yatağından kalkarken tekrarladığı bu dua yerini bulmuştu. Bu ellidört bahar geçirmiş, bir tehlikenin önünde eğilmiş ve yılmamış olan büyük başta, sıhhat ve sağlık bir çağlayan gibi taşıyordu. Ve asıl hepimiz, bu güzel ve*

zinde baş önünde bunun için çok sevindik. O, olmasaydı bu millet öksüz kalırdı.

Onun yıllarca yolunu bekleyip duran hasretli Manisa, bu gece onu koyunda taşımakla bahtiyardır. Herkes gönlünü oracıkta bırakarak evine dönmüştü. Bu gönüller sabahlara kadar onun vagonunu tavaf ettiler. Rü-yalarımıza o boz arslan girmişti. Yataklarımızdan kalkamıyorduk. Çünkü gözümüzü açarsak onun hayalini kaybedecektik. Ve nihayet sabah olmuştu. Hasret kavuşturan, şimdi hasret ayıran, iki demir ray üzerinde bir kartal gibi süzülüp giderken beşiklerdeki çocuklardan tutunuz dermandan düşmüş yatalak dedelere ve ninelere varıncaya kadar her ağızdan şu ilahi nağme dökülüyordu: "Yolun açık, günün aydın olsun. Uğurlu ve mutlu yolcu." O gitti. Herkes henüz tatlı uykusundayken o vazifesine koşuyordu. Bu gidişle o bir daha gösteriyor ki, Türk uyanıktır. Yurt için korku yoktur..." 8 Nisan 1934 Mustafa Nuri.<sup>26</sup>

## VI. Beşinci Geliş (22 Haziran 1934)

İran Şahı Rıza Pehlevi 16 Haziran 1934'de Türkiye'ye gelmişti. Atatürk, beraberinde İran Şahı Rıza Pehlevi ve İran Dışişleri Bakanı Bağır Kazımî ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey olduğu halde 20 Haziran günü İzmir'e hareket etmişlerdir. Ertesi gün Eskişehir'de incelemelerde bulunduktan sonra ayrılmışlardır. Yol boyunca Gazi'ye ve misafirine sevgi gösterilerinde bulunulmuştur. Tren, Turgutlu'da bir kaç dakika durmuş ve bu esnada iki kızı öğrenci Şah Rıza Pehlevi'ye ve Mustafa Kemal Paşa'ya birer buket takdim etmişlerdir.<sup>27</sup> Turgutlu'dan sonra Akhisar'da da aynı sevgi gösterileriyle karşılanmışlardır.<sup>28</sup> 22 Haziran'da saat 10.20'da Manisa'ya gelmişlerdir.<sup>29</sup> Manisa'da Gazi'yi ve Şah'ı karşılamak için hazırlıklar yapılmış, şehir bir gelin gibi süslenmiştir. Atatürk ve Şah'ın Manisa'yı ziyaret edecekleri halka tellalar aracılığıyla duyurulmuş ve halk istasyona dâvet edilmişti. İstasyon halk tarafından hınca hınç dol-

<sup>26</sup> Mustafa Nuri, "Gazi Geliyor", Yeni Doğuş, sayı: 7, (1 Mayıs 1934), s. 5-7, Karaöz, a.g.e., s. 97-99.

<sup>27</sup> Anadolu, 23 Haziran 1934, s. 3, Yeni Asır, 23 Haziran 1934, Halkın Sesi, 23 Haziran 1934, s. 1.

<sup>28</sup> Yeni Asır, 23 Haziran 1934, s. 4, Anadolu, 23 Haziran 1934, s. 3, Halkın Sesi, 23 Haziran 1934, s. 1, Oktay Gökdemir, Kurtuluş Savaşı'nda Akhisar, Akhisar, 1990, s. 59.

<sup>29</sup> Şahingiray, a.g.e., s. 293.

durulmuştu. <sup>30</sup> İki devlet başkanı Manisa'da 21 pare top atışıyla karşılanmıştı. Mülkî ve askerî erkânla birlikte öğrenciler ve halk da karşılama töreninde hazır bulunmuştu. İstasyonda, iki kız öğrenci tarafından kendilerine birer buket verilmiştir. Halkın ve öğrencilerin alkışları arasında otomobille Manisa hastanesine giderek incelemeler yapmışlardır. Manisa'dan İzmir'e otomobille gitmişlerdir. <sup>31</sup>

İzmir'de çeşitli incelemelerde bulunan devlet başkanları 24 Haziran'da İstanbul'a hareket etmişlerdir. Tren Akhisar istasyonunda bir süre durmuştur. Bu sırada istasyonda toplanan binlerce halkın, "Yaşa! Var ol!" şeklindeki tezahüratlarına, İran Şahı ayağa kalkarak ve eliyle selamlayarak karşılık vermiştir. <sup>32</sup> Akhisar'dan sonra Soma'ya varılmıştır. Burada da mülkî ve askerî erkân ile, bir tabur piyade ve halk tarafından karşılanmışlardır. Şah ve Gazi halkın alkışları arasında istasyon müdürlüğüne ait binaya geçerek bir süre dinlenmişlerdir. Burada küçük bir kız öğrenci, gençliğin Ata'ya bağlılığını anlatan bir şarkı okumuştur. İstirahatten sonra Gazi ve Şah kasaba yakınındaki meydanda toplanan değişik sınıflardan oluşan askerî birliği teftiş etmişlerdir. Şahın isteği üzerine Gazi birliklere tâlim ve tatbikat yaptırmıştır. Tatbikatı dikkatle ve yakından takip eden Şah Rıza Pehlevi, askerlerimizi takdir etmiştir. Tatbikat, denetlenen her birliğin kendi marşlarını söyleyerek yaptıkları geçit resmiyle sona ermiştir. Mustafa Kemal Paşa ve Şah, halkın alkışları arasında ve gelişlerinde olduğu gibi 21 pare top atışıyla uğurlanmışlardır. <sup>33</sup>

Atatürk'ün İran Şahı ile birlikte yaptığı bu Batı Anadolu seyahatinde ilgi çekici olaylar da meydana gelmiştir. Bunlardan birisini naklederek bölümü tamamlıyoruz. Atatürk, maiyetinde bulunanları Şah'ın yanında, İranlıların hoşlanmadıkları "Acem" kelimesini kullanmamaları konusunda

30 1336 (1920) Manisa doğumlu Sayın Muvaffak Adanalı ile Manisa'da 12 Haziran 1997 günü yaptığımız görüşmeden.

31 *Yeni Asır*, 23 Haziran 1934, s. 4, *Anadolu*, 23 Haziran 1934, s. 3, *Halkın Sesi*, 23 Haziran 1934, s. 1, Önder, *Atatürk'ün...* s. 270, Önder, *Atatürk'le...* s. 256 Atatürk'ü bu gelişinde Manisa'da gören Sayın Hasan Demiralpler, yazılı kaynaklardaki bilgileri teyid eden şu sözleri söylemiştir. "Şah ile geldiğinde Manisa'da gördüm. Halk ve bütün öğrenciler ellerinde bayraklar olduğu halde istasyonda toplanmıştı. Trenden inip vali konağına gittiler. Halk şah ve M. Kemal için "Yaşa! Varol" diyerek tezahürat yapıyordu. Bando da İran marşını çalışıyordu. Vali konağından sonra câmilere geldiler ve 2 saat kadar Manisa'da kaldıktan sonra otomobille İzmir'e gittiler." Sayın Muvaffak Adanalı da bu bilgileri teyit etmiştir.

32 *Yeni Asır*, 25 Haziran 1934, s. 3.

33 *Anadolu*, 26 Haziran 1934, s. 1, *Yeni Asır*, 26 Haziran 1934, s. 1.

uyarmıştır. Ne var ki, Soma'daki tatbikatta askerlerin geçişi esnasında kendisi kullanmıştır. Bunu ertesi gün yanındakilere "öyle bir pot kırık ki" diye tebesümle açıklanmıştır.<sup>34</sup>

### Sonuç

Atatürk'ün yurt gezilerinde bir noktanın öne çıktığını görüyoruz. Eğer ziyaret edilen yer Milli Mücadele döneminde özellikle Yunan işgalinde kalmışsa, Atatürk kendilerini işgalden kurtaran kişi olarak daha büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Batı Anadolu Bölgesinin Atatürk'e sevgisi ve bağlılığı da bunun bir göstergesidir. Manisa da, Atatürk'e bağlılığını her fırsatta göstermiş, ziyaretlerinde onu bağrına basmıştır. Cumhurbaşkanı'nın başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu bölgesine verdiği önem ve Manisa'nın da İzmir demiryolu hattının üzerinde bulunması Manisalıların Atatürk'ü daha sık görmelerini sağlamıştır. Gazi'nin Manisa'yı her ziyaretinde hazırlıklar çok önceden başlamış ve karşılama törenleri görkemli olmuştur. Yurt gezileri M. Kemal Paşa'ya halkla diyalog imkanı verirken, ziyaret edilen halk için de, inkılaplara ve Atatürk'e bağlılıklarını göstermelerine vesilesi olmuştur.

Atatürk, zaferden sonra trenle Ankara'ya dönerken geçtiği Manisa'ya ilk olarak 26 Ocak 1923'de gelmiştir. Bu tarihi bir gerçek olduğuna göre, Atatürk'ün Manisa'ya ilk geliş tarihi olarak 10 Ekim'in değil, 26 Ocak'ın kutlanması gerekir. Sonraki gelişlerinde, programına göre Manisa'da geçlediği gibi, istasyonda bir kaç dakika kalıp yetkililerle görüştüğü de olmuştur. Her gelişinde veya trenle geçişinde halkın saygı ve sevgisi büyük olmuştur. Paşa'yı göremedikleri zamanlarda ise halk istasyonu üzüntüyle terk etmiştir.

---

34 Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, 1912-1922, İstanbul, 1970, s. 462.